

УДК 37.015.311

DOI: 10.31733/2078-3566-2022-3-346-351

Дмитро
ТІНІН[©]
викладач

Євгеній
КАЛАШНІК
курсант

(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

СТАНОВЛЕННЯ ГЕНІЇВ СЕРЕД ПРЕДСТАВНИКІВ ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЯВЛЕННЯ, ФОРМУВАННЯ ТА ЯКІСНОЇ ПІДГОТОВКИ ТВОРЧИХ ОСОБИСТОСТЕЙ В ХОДІ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

У статті проаналізовано основні напрями якісної підготовки та підтримки представників обдарованої учнівської молоді, виокремлено необхідність їх становлення та реалізації як безпосередньо творчих, нестандартних особистостей. Охарактеризовано соціальні, психологічні, педагогічні та інші загально та локально предметні можливості подолання проблем обдарованих учнів в ході спеціалізованого навчання таких дітей; продекларовано основні механізми забезпечення ефективної підтримки та супроводу в ході навчального процесу зазначеної категорії осіб.

Ключові слова: обдарована молодь, навчальний процес, освітній простір, творчі особистості, категорія «таланту», категорія «геніальності», педагогічно-освітній супровід, психологічний супровід, соціально-педагогічна підтримка.

Постановка проблеми. Найбільш дієвим шляхом комплексного забезпечення навчання й розвитку обдарованої молоді виокремлено якісне поєднання та впровадження таких складових фундаменту отримання якісної початкової та середньої освіти, як педагогічно-освітній супровід, психологічний супровід, на чолі з соціально-педагогічною підтримкою та технічним забезпеченням безпосередньо в процесі соціалізації та становлення учнів як майбутніх перспективних спеціалістів.

Заключна частина дослідження демонструє як підсумок об'єктивного, так і суб'єктивного ставлення авторів до необхідності здійснення фахової, а головне, компетентної підготовки педагогічних кадрів, що здатні не лише супроводжувати та не шкодити підготовці обдарованих дітей, а й сприяти розширенню їх кругозору, примножувати навички, уміння, допомагати впроваджувати в життя їх знання й таланти, зокрема підґрунтям чого може слугувати висока якість практичної складової навчання, що в свою чергу беззаперечно сприятиме підтриманню наявних та примноженню нових талантів, або й взагалі перетіканню їх в геніальність як запоруку висококваліфікованих професіоналів в майбутніх сферах діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аспекти обраного дослідження дитячої обдарованості в Україні почали цікавити дослідників ще на початку ХХ століття. Такі вчені, як Б. Грінченко, В. Вахтеров, В. Екземплярський, О. Острогорський розпочали епоху системного аналізу проблеми якісної роботи з обдарованою молоддю та синтезу її складових, що мали б актуальність за сучасних умов життєдіяльності людства, серед дослідників можна також виокремити філософів – М. Кагана, А. Маргуліса, соціологів І. Кона та Н. Наумова, психологів О. Леонтьєва,

© Д. Тінін, 2022

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-8593-1706>

dimatidnepr13@gmail.com

© С. Калашнік, 2022

k_tsp@dduvs.in.ua

А. Петровського та ін.

Мета статті – визначити сучасні аспекти виявлення та супроводження педагогічним складом геніїв серед обдарованої молоді, а також здійснити аналіз психологічного підґрунтя для ефективного забезпечення такого супроводження дитини з метою її розвитку. Визначити роль педагога щодо вибору індивідуального підходу до супроводу обдарованих дітей, а також забезпечення клімату в колективі, в якому розвивається така дитина.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день згідно ст. 21 та ст. 24 Конституції України всі люди на території нашої держави являються вільними та рівними [1]. Дані права є непорушними. В цей же час, згідно ч.1 ст. 8 закону України «Про охорону дитинства»: кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку [3]. Враховуючи вказані норми законів, а також вимоги ст. 2 закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», потрібно зробити висновок, що на території нашої держави діти, як і дорослі, мають такі ж самі права щодо отримання достатнього рівня розвитку своєї особистості та недопущення проявів дискримінації за якимось критерієм [2].

Актуальні нині процеси реформації та євроінтеграції досить відчутно впливають на затребуваність тих чи інших фахівців та, перш за все, спеціалістів. В свою чергу такий аспект ініціює необхідність проведення структурних змін у витоках підготовки кваліфікованих творчих особистостей, зокрема в системі освіти та реалізації навчального процесу в Україні загалом. Вищевказані особливості сьогодення вже зараз вимагають від держави, освітян, науковців та суспільства здійснення пошуку шляхів і засобів раннього виявлення унікальної своєрідності кожної дитини, її творчих та особистісно ідентичних здібностей. Загалом, саму ідею психолого-педагогічного соціалізованого супроводу та підтримки, як зазначає Н.П. Кравчук в своєму дослідженні, варто розглядати як реалізацію права дитини на повноцінний розвиток [4, с. 22].

Беззаперечною є необхідність, що характерна нині для абсолютно усіх сфер діяльності. У творчих, активних, раціональних, нешаблонно мислячих особистостей, які здатні нестандартно вирішувати завдання, що виникають на їх шляху чи створюються обставинами, та можуть на основі ефективного критичного аналізу ситуації формувати нові перспективи й варіації розвитку подій, які здатні передбачати та враховувати більшість аспектів діяльності в незалежності від обраної спеціалізації.

Аналізуючи центральні аспекти дослідження, зауважимо, що категорії дитячого таланту, геніальності та обдарованості, хоч і є синонімічними, проте охоплюють зовсім не єдиний комплекс компетентностей. *Обдарованість* є комплексна якість психіки, що розвивається протягом усього життя та визначає можливість досягнення дитиною більш високих результатів, у порівнянні з однолітками, в одному чи кількох видах діяльності. *Талантом* вважається природна здатність до певного виду діяльності, таку здатність можуть відточити час та досвід. *Геніальністю* ж є вищий ступінь людського інтелектуального, емоційного, а, можливо, й інших типів розвитку, геніальна людина поєднує в собі глибокі знання в декількох сферах, при цьому особа здатна розвиватися відразу в декількох напрямках та показники якої значно різнитимуться з середнім показником в суспільстві загалом. Тобто талановита людина має великий потенціал в якому-небудь одному напрямку, однак, потенціал необхідно розвивати та підтримувати, що потребує неабияких зусиль та фахового корегування процесу. Що стосується геніальності, то важливість перетікання обдарованості та одного чи декількох талантів у щось більше полягає в тому, що успіх геніальної людини не обмежується одним напрямком, а це означає, що серед компетентностей геніальної дитини на момент закінчення навчання має бути здатність опанування різних спеціальностей на однаково високому рівні та з мінімальним використанням зусиль. Саме тому, дуже важливо сприяти формуванню обдарованих геніїв, а не геніальних талантів, адже їх відрізняє значно ширша спеціалізація, автономність, ефективність й затребуваність як спеціаліста.

Виходячи з попередніх трактувань категорій, зазначимо, що сприяння якісній підготовці обдарованої молоді в ході безпосередньо навчального процесу цілком реально сприятиме формуванню геніальності.

Серед аспектів отримання освіти такою категорією дітей необхідно виокремити складові розділи, що утворюють фундамент якісної навчально-методологічної співпраці з молоддю. До таких варто віднести:

- педагогічно-освітній супровід;
- психологічний супровід;
- соціально-педагогічна підтримка та технічне забезпечення.

Вказані складові є комплексними, адже включають в себе підрозділи для розвитку дітей в закладі освіти, такі як:

- забезпечення атмосфери фізичної та психологічної безпеки учнів;
- врахування і забезпечення загальних та окремих потреб, інтересів та умов необхідних для індивідуально-особистісного розвитку, надання допомоги дітям у вирішенні проблем в процесі створення умов сприятливого середовища;
- створення відповідних облікових карток досягнень та результатів навчання, координації аспектів в ході практичної складової навчального процесу з діями державних інституцій, що опікуються питаннями освіти обдарованих дітей, фінансування програм та заходів для ініціативних творчих школярів;
- залучення до конкурсних шкільних програм громадських та приватних організацій, фондів допомоги обдарованим дітям;
- реалізацію заходів зі співпраці з батьками (законними представниками), забезпечення наступності між закладами освіти в роботі з обдарованими школярами [5, с. 4].

Зазначивши складові розділи та підрозділи супроводу обдарованої молоді в ході навчального процесу, варто зазначити деякі особливості впровадження та функціонування кожного з центральних аспектів.

Ознайомлюючись з матеріалами досліджень дитячих когнітивних психотерапевтів, педагогів та науковців, помітним є чітке виокремлення того, що кваліфікований психологічний супровід обдарованих дітей передбачає врахування та необхідність вирішення низки ймовірних психологічних проблем, з якими зіштовхуються діти цієї категорії. До таких негараздів відносяться:

- обдарована молодь переважно відмовляються від повсякденної комунікації з людьми, яких або не вважають цікавими, або гідними розмовляти з більш розумними представниками суспільства;
- такі діти зазвичай відчувають незручність в шкільному соціумі, а тому частіше зіштовхуються з самотністю та неприйняттям нешаблонного мислення та діяльності серед однолітків, друзів, а іноді й педагогів;
- ненавмисне завищення самооцінки, що формується внаслідок осмислення об'єктивно існуючих переваг в розумовій складовій обдарованої молоді з огляду на порівняння себе з іншими, наслідком цього є конфлікти як з однокласниками, так і вчителями, для яких іноді така дитина стає доказом непрофесіоналізму, тощо.

Зазначений комплекс психологічного тиску сприяє не лише неприйняттю дитини в колективі однолітків, а і ймовірному негативному сприйманню себе, бажанню змінюватись в деструктивному розумінні цього слова, намагаючись бути як всі.

У соціально-психологічному забезпеченні діяльності та розвитку дитини важливу роль відіграє атмосфера спілкування в колективі. Перешкодою у формуванні здорового психологічного клімату може стати «Мобінг» або «Булінг», тобто психологічний терор, що передбачає систематично повторюване вороже та неетичне поведження однієї або декількох осіб, спрямоване проти інших осіб, здебільшого однієї [7, с. 173].

Наслідками цього в психологічному секторі є виникнення депресії, тривожність та агресивність. Найбільш раціональним варіантом дій з психологічного супроводу представників обдарованої молоді є недопущення безпосередньо педагогом вищевказаних випадків та наслідків, тобто кваліфікації та компетентності потребує саме достатній психологічний та практичний рівень підготовки вчителя для роботи з дітьми. Врахування особливостей конкретної талановитої особистості і сприяння психологічної стабільності в розвитку дитини, зокрема й шляхом адекватного прийняття нестандартного рівня знань, умінь чи навичок сприятиме формуванню психологічно стійкого та свідомого фахівця в майбутньому.

Наступним складником, що потребує не менш пильної уваги є педагогічно-освітній супровід. Такий процес передусім полягає у створенні оптимальних освітніх можливостей розвитку, що сприяли б формуванню передумов для прояву індивідуальних здібностей обдарованих учнів та одночасної корекції факторів, що негативно впливають на реалізацію відповідних унікальних здібностей учнів. Проте, ключовим в такій підготовці вбачаємо надання педагогом адекватної та своєчасної допомоги учню у розв'язанні різного роду проблем безпосередньо в ході навчального

процесу. У випадку наявності Мобінгу (Булінгу) виокремлюють декілька основоположних засад у діяльності педагога щодо подолання цього явища серед дітей, що має охоплювати такі аспекти: вивчення морально-психологічного клімату в колективі; – діагностування міжособистісних стосунків між дітьми; аналіз конкретних ситуацій застосування мобінгу; виявлення ініціаторів і жертв мобінгу, стратегій їх поведінки; – подолання мобінгу; зміцнення почуття відповідальності учасника за морально-психологічний клімат в колективі [7, с. 174]. Але, така відповідальність також полягає у проведенні відповідної виховної роботи з батьками обох сторін – учасників таких явищ, та зведення конфліктів нанівець.

Адекватна та своєчасна допомога зі сторони педагога розглядається як цілеспрямоване реструктурування викладачем звичних встановлених навчальних підходів до процесу супроводження дитини з урахуванням аналізу різнобічних факторів розвитку обдарованості, особливостей та варіацій реалізації освітньої програми, відповідних закономірностей тощо. При цьому важливим фактором виступають якісно створені оптимальні умови, що виражаються в раціональності витрат часу учасників навчально-виховного процесу, їх об'єктивній значимості; проведенні постійної колективної чи індивідуальної комунікації з приводу досягнення чи недосягнення дітьми певних запланованих результатів.

Важливо, щоб у даному випадку навчальний заклад виконував безпосередньо роль середовища розвитку, яке максимально ефективно сприяє розв'язанню конкретних навчально-виховних задач, надає можливість обдарованим учням розкрити свій особистісний потенціал та реалізувати власні здібності, спонукає бути активним, комунікабельним та цілеспрямованим.

Щодо останньої складової, яка охоплює сферу соціально-педагогічної підтримки та технічного забезпечення, її пропонуємо розглянути як взаємозв'язаний комплекс заходів, кожен з яких має свій ідентичний вплив, як наслідок, на процес становлення та розвитку обдарованої дитини, і включає також позашкільний період навчальних буднів молоді. До вищевказаних заходів можна віднести:

- турботу батьків, їх ставлення, настанови, переконання та загальне становище в суспільстві;
- впровадження та реалізація актуальних учбових програм на рівні навчального закладу шляхом врахування нестандартних умов та можливостей для обдарованих особистостей, відповідно до сучасних інноваційних тенденцій;
- гідне матеріальне забезпечення та супроводження безпосередньо шкільних умов розвитку молоді;
- постійне проведення необхідних спеціалізованих занять із поглибленого розкриття дітьми навичок самоаналізу та само розуміння, як складових формування базової особистісної, освітньої та соціальної свідомості;
- формування відповідних соціумів за інтересами та належністю, аналіз психологічних портретів та закономірне розподілення дітей по групам;
- гуманне ставлення до учнів та компетентна агітація до впровадження подібних моделей поведінки в спілкуванні з однолітками;
- урахування інтересів, ознак та переконань кожного учасника навчального процесу;
- збереження навчальним закладом, на чолі з педагогом та батьками, права дітей на власний шлях розвитку;
- проведення додаткових занять з соціальних, етичних, культурних, технічних та інших, що охоплюють певні сектори діяльності груп суспільства дисциплін та галузей, що сприятимуть всебічності становлення розвитку та забезпечення особистості знаннями, уміннями та навичками.

Об'єктивно підходячи до визначення актуальності впровадження вказаних структурних елементів, досить складно занизити значущість поступового та комплексного впровадження як психологічного та педагогічно-освітнього супроводу, так і соціально-педагогічної та технічної підтримки навчального процесу молоді для створення максимально комфортних умов, які дають змогу реалізувати здібності і таланти дитини, підвищити ефективність освітнього процесу шляхом його індивідуалізації та всебічному сприянню розвитку дитячої обдарованості.

Слід зауважити, що саме на сучасному етапі розвитку суспільства та модернізації багатьох процесів у сфері освіти, проблема підтримки безпосередньо обдарованості

серед загальних аспектів набуває особливого значення, оскільки вже неодноразово визначена необхідність розвитку талантів та обдарованості сприяє становленню дійсних стратегічних компетентностей в дитини, сприяє розвитку необхідних для оновлення повсякденних шаблонних процесів творчих здібностей на чолі з нестандартним мисленням особистості, що як наслідок виступає передумовою якісного реформування, оновлення та гармонійного розвитку нашої держави [6, с. 10].

В умовах сьогодення процеси модернізації освіти спрямовані на підготовку випускника школи XXI сторіччя, що володіє не тільки знаннями, уміннями й навичками, але й такими особистісними якостями, які дадуть йому гнучкість і стійкість в умовах розвитку країни, які постійно змінюються. Тому цільова направленість сучасної школи пов'язується з формуванням ключових компетенцій випускника. Адже формування особистості учня, яку характеризує не тільки інформованість в різних областях науки, але й комунікабельність і толерантність, сучасний тип мислення, відповідальність і воля у прийнятті рішень в різних життєвих ситуаціях, дозволить гармонізувати відношення з світом, що його оточує, адаптуватися до умов сучасного суспільства адекватно соціальним, професійним та духовно-моральним цінностям буття [8, с. 4].

Висновки. В умовах сьогодення та необхідності виявлення обдарованої молоді в українському суспільстві, вбачаємо цілком дійсну та аргументовану стратегічну необхідність подальшого вивчення та проведення низки досліджень таких унікальних та несподіваних явищ, як спалахів дитячої талановитості, обдарованості та навіть проблиску геніальності, особливої уваги вартий безпосередньо супровід становлення такої молоді в ході формування їх підґрунтя як особистостей під час освітнього процесу в навчальному закладі.

Також необхідно зауважити, що саме на сучасному етапі розвитку суспільства та модернізації багатьох процесів у сфері освіти, проблема підтримки безпосередньо обдарованості серед загальних аспектів набуває особливого значення, оскільки вже неодноразово визначена необхідність розвитку талантів та обдарованості сприяє становленню дійсних стратегічних компетентностей в дитини. Важливо, щоб у даному випадку навчальний заклад виконував безпосередньо роль середовища розвитку, яке максимально ефективно сприяє розв'язанню конкретних навчально-виховних задач, надає можливість обдарованим учням розкрити свій особистісний потенціал та реалізувати власні здібності, спонукає бути активним, комунікабельним та цілеспрямованим.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#top>.
2. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>.
3. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.
4. Кравчук Н. П. Особливості психолого-педагогічного супроводу та підтримки обдарованих дітей в сучасному освітньому просторі закладів освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 75. Т. 2. С. 22-27.
5. Алфімов В. М. Основні напрями дослідження педагогічної підтримки обдарованих дітей в Україні та за кордоном. *Соціальна та педагогічна підтримка обдарованих дітей в Україні та за кордоном*. 2011. С. 4–7.
6. Гришук Ю. В. Підтримка обдарованої учнівської молоді: нормативно-правовий та соціально-педагогічний аспекти. *Освітологічний дискурс*. 2014. № 1(5)46. С. 10-12.
7. Тінін Д. Г. Поняття та сутність мобінгу, шляхи його подолання. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 1 (110). С. 171-176.
8. Авраменко О. В., Лутченко Л. І., Шлянчак С. О. Формування компетентностей особистості в сучасній школі : метод. посібник. Кіровоград : КОД, 2010. 80 с.

Надійшла до редакції 22.08.2022

References

1. Konstytutsiya Ukrayiny vid 28.06.1996. [Constitution of Ukraine dated 28.06.1996]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#top>. [in Ukr.].
2. Pro zasady zapobihannya ta protydiy dyskryminatsiyi v Ukrayini [On the principles of preventing and combating discrimination in Ukraine] : Zakon Ukrayiny vid 06.09.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>. [in Ukr.].
3. Pro okhoronu dytynstva : Zakon Ukrayiny vid 26.04.2001 [On the protection of childhood].

URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>. [in Ukr.]

4. Kravchuk, N. P. (2021) Osobennosti psikhologo-pedahohicheskoho soprovozhdeniya y pidtrymky obdarovanykh ditey v suchasnomu osvithnomu prostori zakladiv osvity [Peculiarities of psychological and pedagogical support and support of gifted children in the modern educational space of educational institutions]. *Pedahohika formovannya tvorchoyi osobystosti v vyshchii i zahal'noosvitniy shkolkakh*. № 75, vol. 2, pp. 22-27.

5. Alfimov, V. M. (2011) Osnovni napryamy doslidzhennya pedahohichnoyi pidtrymky obdarovanykh ditey v Ukraini ta za kordonom [The main areas of research on pedagogical support of gifted children in Ukraine and abroad]. *Sotsial'na ta pedahohichna pidtrymka obdarovanykh ditey v Ukraini ta za kordonom*, pp. 4–7.

6. Hryshchuk, Yu. V. (2014) Pidtrymka obdarovanoi uchniv'skoyi molodi: normatyvno-pravovyy ta sotsial'no-pedahohichnyy aspekty [Support of talented student youth: regulatory and legal and socio-pedagogical aspects]. *Osvitohichnyy dyskurs*, № 1 (5)46, pp. 10-12.

7. Tinin, D. H. (2021) Ponyattya ta sutnist' mobinhu, shlyakhy yoho podolannya [Tinini DG The concept and essence of mobbing, ways to overcome it] у *Naukovyy visnyk Dnipropetrovs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. № 1 (110), pp. 171-176.

8. Avramenko, O. V., Lutchenko L. I., Shlyanchak, S. O. (2010) Formuvannya kompetentnostey osobystosti v suchasniy shkoli [The formation of personal competencies in a modern school]: metod. posibnyk. Kirovohrad : KOD, 80 p.

ABSTRACT

Dmytro Tinin, Yevhyniy Kalashnik. Formation of geniuses among representatives of gifted youth: certain aspects of identification, formation and qualitative training of creative personalities during the educational process. The article analyzes the main directions of quality training and support for representatives of gifted student youth, highlights the need for their formation and realization as directly creative, non-standard personalities. The social, psychological, pedagogical and other generally and locally subject possibilities of overcoming the problems of gifted students during the specialized education of such children are characterized; the main mechanisms of providing effective support and accompaniment during the educational process of the specified category of persons are recited.

The most effective way to comprehensively support the education and development of gifted youth is the qualitative combination and implementation of such components of the foundation of obtaining high-quality primary and secondary education as pedagogical and educational support, psychological support, led by socio-pedagogical support and technical support directly in the process of socialization and formation of students as future promising specialists.

The final part of the study demonstrates both the summary of the author's objective and subjective attitude to the need for professional, and most importantly, competent training of pedagogical personnel, who are able not only to accompany and not harm the training of gifted children, but also to contribute to the expansion of their horizons, to multiply skills, abilities, to help implement their knowledge and talents into life, in particular, the basis for which can be the high quality of the practical component of education, which in turn will undoubtedly contribute to the maintenance of existing and the multiplication of new talents, or even to their transfer into genius as a guarantee of highly qualified professionals in the future spheres of activity.

Keywords: *gifted youth, educational process, educational space, creative personalities, «talent» category, «genius» category, pedagogical and educational support, psychological support, socio-pedagogical support.*